

Ympäristöön ja elintarvikeketjuihin liittyvät laittomat toimet rikostorjunnan varjoista valokeilaan

IINA SAHRAMÄKI, MINNA WILLMAN-KOISTINEN, JANNE LUNDÉN

Ympäristörikollisuus ja elintarvikeketjun rikollisuus uhkaavat niin elinympäristöämme, luontoa kuin elintarviketurvallisuutta. Näiden rikollisuusilmiöiden torjunta vaatii moniviranomaistoimintaa, joka puolestaan tarvitsee tuekseen monitieteellistä tutkimusta. Kansainvälisesti ympäristörikosten ja elintarvikeketjun rikosten tieteellinen tutkimus on jo kasvussa. Myös kansallisen tutkimusyhteisömme on aika tarttua näihin teemoihin. Esittelemme lyhyesti hallinnollisen rikostorjunnan mahdollisena tulevan tutkimuksen viitekehystenä, joka yhdistää sekä kriminologian alan ja valvonnan tutkimuksen kentän että vastaa osaltaan käytännön toimijoiden tiedon tarpeisiin.

JOHDANTO

Alkusyksystä 2024 uutisotsikoihin nousivat uhanalaiset jokihelmisimpukat, joiden asutaman suojellun vesialueen yli metsähakkuukone jyräsi. Poliisi aloitti tapauksesta törkeän luonnonsuojelurikoksen esitutkinnan (YLE, 2024a). Myöhemmin samana syksynä Tampereella syttyi useita päiviä jatkunut palo jätteenkäsittelylaitoksella, joka oli ottanut vastaan jätettä sallittua enemmän. Poliisi tutkii näitä tapahtumia puolestaan ympäristön turmelemisena (YLE, 2024b).

Loppuvuonna 2023 elintarvikevalvoja havaitsi tarkastuksella elintarvikealan yrittäjän tiloissa vanhentuneita elintarvikkeita, joita oli jatkoselvitysten perusteella toimitettu suuria määriä ravintoloitsijoille. Lisäksi yrittäjä oli tuonut maahan lähes 20 000 kiloa lihaa ilman vaadittavia salmoneilatodistuksia vaarantaen kuluttajien ter-

veyden (Yle, 2024c). Hiljattain Tulli tiedotti mittavasta lihan salakuljetuksesta Suomeen, mikä on vaarantanut kuluttajien terveyden (Tulli, 2024).

Nämä viime aikojen esimerkit kuvaavat ympäristörikollisuutta ja elintarvikeketjun rikoksia Suomessa. Ympäristörikoksilla tarkoitetaan ympäristöön liittyviä haitallisia laittomia menettelyjä. Elintarvikeketjun rikoksilla viitataan puolestaan rikoksiin, jotka tapahtuvat elintarvikeketjuun liittyvässä liiketoiminnassa (Ruokavirasto, 2023). Näiden rikollisuuden muotojen tutkimus on kansallisesti edelleen vähäistä. Ilmiöt asettuvat usein kriminologisen tutkimuksen marginaaliin ja haastavat perinteistä käsitystämme rikoksesta ja rikollisuudesta. Esimerkiksi ympäristörikoksissa tekijän tai ylipäätään rikoksen määrittely voi osoittautua huomattavan haasteelliseksi. Kansainvälisesti sekä ympäristörikosten että elintarvikeketjun rikosten kriminologinen tutkimus on kuitenkin kasvanut ja vahvistunut

vuosi vuodelta. Kriittisemmät kansainväliset vihreän kriminologian suuntaukset pohjaavat elottoman ja elollisen luonnon oikeuksiin, problematisoivat rikoslain määritelmiä ympäristörikoksen ja –haitan rajoista ja marxilaiseen ajatteluun ekologisesta epäjärjestyksestä. Osa vihreän kriminologian edustajista puolestaan tutkii ympäristöhaittoja lainsäädännön ja rikostorjunnan näkökulmasta. Vihreän kriminologian edustajat ovat kääntäneet katseensa myös elintarvikeketjuihin ja hyödyntäneet ympäristörikostutkimukseen liitettyjä viitekehelyksiä elintarvikkeisiin, niiden tuotantoon ja levitykseen liittyviin laittomiin ja haitallisiin toimiin.

Mielestämme kansallisen tutkimusyhteisömme on aika tarttua vahvemmin näiden kasvaviin elintarvikeeturvallisuutta, elinympäristöämme ja luontoa uhkaaviin rikollisuusilmiöihin. Tässä puheenvuorossa esittelemme lyhyesti nämä ilmiöt ja pohdimme niiden ennalta ehkäisyä hallinnollisen rikostorjunnan keinoin. Lisäksi nostamme esiin tutkimustarpeita sekä kriminologian että valvonnan tutkimuksen näkökulmista.

YMPÄRISTÖÖN JA ELINTARVIKEKETJUIHIN LIITTYVÄ RIKOLLISUUS JA YMPÄRISTÖRIKOLLISUUS MAAILMALLA JA MEILLÄ

Kansainvälisesti ympäristörikollisuus ja elintarvikeketjun rikollisuus ovat herättäneet laajalti huolta. Euroopan monialaisen rikosuhkien torjuntafoorumin (EMPACT) vuosien 2022–2025 prioriteetteihin kuuluvat ympäristörikostorjunta ja talousrikollisuuden eri muodot, jotka voivat olla haitallisia sekä kuluttajien terveydelle että ympäristölle (Euroopan komissio, 2023). Tästä kuvaavana esimerkkinä on elintarvikeketjun rikollisuuteen kuuluva elintarvikkeiden vääräntäminen, joka liittyy kiinteästi myös teollisoikeusrikollisuuteen.

Elintarvikeketjun rikosten on arvioitu Euroopassa aiheuttavan kansanterveydellisen haitan lisäksi usean biljoonan euron vahingot elintarvikealalle (Winkler ym., 2024). Elintarvikkeisiin liittyvän petosrikollisuuden arvioidaan tuottavan vuosittain 30–50 biljoonaa dollaria (WTO, 2024). Ympäristörikollisuuden on puolestaan arvioitu olevan maailman neljänneksi suurin rikollisuuden ala, jonka arvo on vuosittain maailmanlaajuisesti 91–258 biljoonaa Yhdysvaltain dollaria (Nelleman ym., 2016). Suomessa ympäristörikoksista on tuomittu rikoshyötyä maksettavaksi valtiolle noin 4,7 miljoonaa euroa vuosina 2013–2018. Tästä summasta yli puolet on tuomittu jätteesiin liittyvistä ympäristörikoksista. (Koskela ym. 2020, s. 46)

Ympäristörikollisuuden rajat ylittävät piirteet, kytkeytyminen järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja esimerkiksi korruptioon ovat kasvavia kansainvälisiä huolenaiheita. Elintarvikeketjun rikollisuuteen liittyy samankaltaisia uhkia. YK:n huumeiden ja rikollisuuden torjunnasta vastaava toimisto (UNODC, 2023) on nostanut vahvasti esiin esimerkiksi korruption kytkeytyminen elintarvikeeturvallisuuteen. Myös ympäristörikollisuus uhkaa elintarvikeeturvallisuutta saastuttamalla maaperää ja vesivarantoja.

Elintarvikeketjun rikoksista

Vuonna 2023 raportoitiin yhteensä 344 EU-maasta lähtöisin olevaa useaa maata koskevaa epäiltyä elintarvikeketjun rikosta, mikä on aiempia vuosia enemmän ja vain pieni osa tapauksien todellisesta lukumäärästä (Euroopan komissio, 2024). Suomessa Ruokaviraston tietoon tulee vuosittain yli 50 epäiltyä elintarvikesääntelyn rikkomisesta, pääasiassa eri puolilta maata paikallisten elintarvikevalvontaviranomaisten ilmoittamina. Tuomioistuimiin päätyvien tapausten määrä on myös kasvanut viime vuosina.

Suomessa elintarvikeketjun rikoksia on havaittu monenlaisissa elintarvikealan yrityksissä ja elintarviketuotteissa. Yleisiä väärennystapoja Suomessa ovat elintarvikkeen alkuperän, eläinlajin ja tuotteiden päivämäärämerkintöjen väärentäminen. Tapaukset liittyvät usein myös ilmoittamattomissa tai hyväksymättömissä tiloissa toimimiseen, puutteellisissa tai hyvin likaisissa tiloissa toimimiseen tai tarkastamattoman lihan myymiseen. Elintarvikeketjun rikoksia tapahtuu monenlaisissa kohteissa, kuten tuotantolaitoksissa, myymälöissä, ravintoloissa, varastotiloissa ja maataloilla (Joensuu ym., 2022; Koskela ym., 2022).

Elintarvikeketjun rikokset aiheuttavat usein elintarviketurvallisuusriskejä (Joensuu ym., 2022). Vakavuudeltaan eriasteisia ruokamyrkytyksiä voi ilmetä nopeasti haitallisten elintarvikkeiden syömisen jälkeen ja kumuloituvia vaikutuksia voi ilmetä vuosien päästä kemiallisten haitta-aineiden seurauksena. Elintarvikeketjun rikokset lisäävät myös tarttuvien eläintautien riskiä, joka voi uhata maan elintarviketuotantoa ja elintarvikevientiä. Lisäksi elintarvikeketjun rikokset voivat aiheuttaa suurta haittaa maan elintarviketurvallisuusmaineelle, kuten maidon melamiinikriisi Kiinassa 2008 ja pilaantuneen lihan vienti Brasiliassa 2017.

Elintarvikeketjun rikosten torjunta on haastavaa, koska teot tapahtuvat yleensä elintarvikealan toimijan tiloissa julkisen tilan ulkopuolella. Lisäksi ei ole sellaista elintarviketta, jota ei voisi väärentää eikä väärentäminen yleensä näy elintarvikkeesta silmämääräisesti. Elintarvikeketjun rikosten torjuntaa on lähdetty voimallisesti kehittämään EU:ssa vasta vuonna 2013 tapahtuneen hevosenlihaskandaalin seurauksena. Kyseinen tapaus, jossa naudansiisä sisältävissä tuotteissa naudansiisä oli osittain tai kokonaan korvattu hevosenlihalla, herätti sekä elintarvikealan toimijat että viranomaiset ympäri Eurooppaa elintarvikeketjun rikosten puutteellisesta torjunnasta. Tämän jälkeen

EU:ssa on kehitetty viranomaisverkostoja ja tiedonvaihtoa sekä tehty yhteisiä Europolin johtamia valvontaiskuja, joissa on paljastanut petoksellista toimintaa useilla elintarvikealoilla.

Suomessa elintarvikepetosten torjuntaa on viime vuosina kehitetty luomalla valtakunnallista tilannekuvaa ja toimintamalleja rikosepäilytilanteissa, edistämällä viranomaisten välistä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa sekä lisäämällä viranomaisten tietoisuutta elintarvikeketjun rikoksista. Tietoisuutta ja viranomaisyhteistyötä on lisätty Ruokaviraston koordinoimissa koulutustilaisuuksissa, joihin on osallistunut aluehallintovirastojen ja ELY-keskusten viranomaisia, paikallisia elintarvikevalvontaviranomaisia sekä poliisi, Tulli ja syyttäjälaitos. Näin on saatu madallettua kynnystä toimia yhdessä rikosepäilyissä.

Ympäristörikoksista

Ympäristörikoksilla tavoitellaan usein taloudellista hyötyä. Esimerkiksi jätteisiin liittyvässä rikollisuudessa vältetään jätteen asianmukaiseen käsittelyyn liittyviä kuluja. Toisaalta esimerkiksi uhanlaisilla eläimillä käydään laitonta kansainvälistä kauppaa.

Rikoslain 48-luvussa määritellään ympäristön turmelemisen, törkeän ympäristön turmelemisen, ympäristörikkomuksen, tuottamuksellisen ympäristönturmelemisen, luonnonsuojelurikoksen, törkeän luonnonsuojelurikoksen ja rakennussuojelurikoksen tunnusmerkistöt. Poliisiin tietoon tulee vuosittain noin 450 rikoslain mukaista ympäristörikosta ja 170 luonnonvararikosta. Ympäristörikollisuuteen kuuluu myös rikoslain 48a-luvun mukaiset luonnonvararikokset, joita tulee poliisiin tietoon vuosittain noin 170 (Sahramäki, 2024). Laajasti ympäristörikokset voidaan jakaa jätteisiin, maa-ainesten ottoon, eläinsuojeluun, metsästyksen, kalastukseen, metsään ja vesiympäristöön liittyviin rikoksiin. (Koskela & Suvantola, 2023; Sahramäki, 2024).

Suurin osa ympäristörikollisuudesta tulee viranomaisten tietoon ympäristövalvontaviranomaisten kautta. Ympäristövalvontaa hoitavat Suomessa sekä kunnan ympäristövalvontaviranomaiset että ELY-keskukset. Suurin osa ympäristörikosten esitutkinnasta on poliisin vastuulla, mutta myös Tullilla ja Rajavartiolaitoksella on ympäristörikollisuuteen liittyviä esitutkintatehtäviä.

Ympäristörikollisuuden torjunta ja valvonta on mitä suurimmassa määrin moniviranomaisyhteistyötä. Ympäristörikollisuuden valvontaa ja torjuntaa on kehitetty Suomessa voimakkaasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kehitys on ollut osittain kivikkoista (Sahramäki & Kankaanranta, 2014; 2023), vaikka esimerkiksi jäterikollisuuteen liittyvät uhkakuvat on tunnistettu viranomaistoimijoissa laajasti (Sahramäki & Kankaanranta, 2016).

Vuonna 2015 julkaistiin ensimmäinen ympäristörikollisuuden torjunnan strategia ja kahden vuoden välein päivitettävä toimintaohjelma. Strategian myötä viranomaistoimintaa ja viranomaisten välistä yhteistyötä on tehostettu (Ympäristöministeriö, 2021). Ympäristörikostilannetta seurataan myös vuodesta 1997 alkaen toimineessa ympäristörikosten kansallisessa seurantaryhmässä. Moniviranomaistoimijoista koostuva ryhmä tuottaa vuosittain ympäristörikoskatsauksen, joka tarjoaa ajankohtaisen tilannekuvan ympäristörikollisuuteen Suomessa. (Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä, 2024).

Rikostorjunnan haasteet ja mahdollisuudet

Ympäristörikokset ja elintarvikeketjun rikokset asettavat rikostorjunnan huomattavien haasteiden ääreen. Tässä yhteydessä nostamme esiin kolme näitä rikollisuuden ilmiöitä yhdistävää tekijää. Ensinnäkin molempien rikollisuuden muotojen arvioidaan olevan

suurelta osin piilorikollisuutta, jonka kokonaismäärän hahmottaminen on vaikeaa, ellei mahdotonta. Piilorikollisuuden määrää on arvioitu vertailemalla eri valtioissa viranomaisten tietoon tullutta rikollisuutta — esimerkiksi Ruotsiin verrattuna Suomessa viranomaisten tietoon tulee huomattavasti vähemmän ympäristörikoksia (Sahramäki ym., 2015).

Toiseksi sekä ympäristörikosten että elintarvikeketjun rikosten torjuntaa voidaan kuvata jokseenkin sattumanvaraiseksi. Rikokset kytkeytyvät usein yritystoimintaan ja viranomaisten myöntämien lupien tai antamien ohjeiden rikkomiseen. Ympäristörikosten ja elintarvikeketjun rikosten torjunta vaatii viranomaisketjun saumatonta toimintaa aina lupa- ja valvontaviranomaisista esitutkintaviranomaisiin asti. Suurin osa näistä rikoksista paljastuu valvonnan osana. Esimerkiksi elintarvikevalvojat tarkastavat elintarvikehuoneistoja säännöllisesti ja havaitsevat satunnaisesti elintarvikkeisiin liittyviä rikoksia, mutta tarkastuksia ei suunnata kohteisiin, joissa näiden rikosten riski on suurempi.

Kolmanneksi ympäristörikokset ja elintarvikeketjun rikokset ovat molemmat niin sanottuja vaarantamisrikoksia. Rikoksesta on tuomittava, mikäli se on omiaan aiheuttamaan vaaraa esimerkiksi terveydelle. Toisin sanoen, ympäristön pilaantumisen tai terveyshaitan ei tarvitse konkretisoitua vaan riittää, että se olisi saattanut toteutua. Ympäristörikoksissa kyseen tulee teko, joka on omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista roskaantumista tai vaaraa terveydelle. Näin ollen esimerkiksi ympäristövalvontaviranomaisen tulisi jättää esitutkintapyyntö, vaikka ympäristö ei olisi vielä konkreettisesti turmeltunut toiminnan seurauksena. Elintarvikeketjun rikollisuudessa tyypillistä on terveysvaaran tai epäillyn terveysvaaran aiheuttaminen kuluttajille. Täysin samanlainen vaaratilanne voi aiheuttaa tai voi olla aiheuttamatta sairastapauksia riippuen esimerkiksi syödyn elintarvikkeen määrästä ja kuluttajien herkkyydestä terveyttä

vaarantaville tekijöille, kuten ruokamyrkytyspatogeenille.

Kun ottaa huomioon yllä esitetyt esimerkit elintarvikeketjun rikostorjunnan ja ympäristörikostorjunnan haasteista, rikostorjunnan ymmärtäminen kapeasti osana vain esitutkintaviranomaisten tehtäväkenttää ei ole tarkoituksenmukaista. Päin vastoin, näiden ilmiöiden ennalta ehkäisy vaatii rikostorjuntaa, jossa eri viranomaiset yhdessä muiden yhteiskunnan toimijoiden kanssa omaksuvat toimintamalleja, jotka estävät laajasti mahdollisuuksia rikolliseen toimintaan.

Mielestämme tämä merkitsee avautumista hallinnollisen rikostorjunnan tutkimukselle, joka ammentaa osaltaan perinteisistä rikostorjunnan teorioista, mutta rikastaa näkökulmaa moniviranomaistoiminnalla sekä yksityisen ja kolmannen sektorin osallistumisella rikosten ennalta ehkäisyyn.

Hallinnollinen rikostorjunta mahdollisuutena

Hallinnollisella rikostorjunnalla viitataan Suomessa yleensä vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan (Juutinen & Jukarainen, 2023). Järjestäytyneen rikollisuuden korostuminen juontuu osaltaan Euroopan unionin painotuksista, joissa jäsenmaita on kehoitettu kehittämään hallinnollisia toimia vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden ennalta ehkäisyssä (Euroopan komissio, 2016; Euroopan unionin neuvosto, 2013).

Kuten Hyttinen (2019) kollegoidensa kanssa huomauttaa, hallinnollinen rikostorjunta on käsitteellinen kaleidoskooppi ja itseasiassa sitä toteutetaan viranomaisissa ajattelematta, että kyseiset toimintamallit ovat osa rikosten ennaltaehkäisyä. Voidaankin puhua laajasti hallinnollisesta *lähestymistavasta* rikostorjuntaan, jonka keskiössä on relevanttien tietojen kerääminen, koonti ja tiedonvaihto sekä koordinoitu hallinnollisten ja rikosoikeudellisten

keinojen yhdistäminen. Hallinnollinen lähestymistapa sisältää ennaltaehkäiseviä toimia, joilla estetään rikollisten toimijoiden pääsy elinkeinoelämään, rikollisen toiminnan vaikeuttamiseen tähtääviä hallinnollisia säännöksiä sekä rikosoikeustoimien kanssa käytettäviä hallinnollisia ja verotuksellisia säännöksiä (Hyttinen ym., 2019, s. 20). Ympäristörikollisuuden ja elintarvikeketjun rikollisuuden torjunnassa hallinnollisiin keinoihin kuuluvat esimerkiksi toimilupien saannin vaikeuttaminen ja epääminen tarvittaessa, erilaiset rekisterit, liiketoimintakiellot, valvonta ja hallinnolliset sakot.

Kansainvälisessä kirjallisuudessa hallinnolliseen lähestymistapaan viitataan usein joko käsitteellä *administrative* tai *regulatory crime prevention*. Ensimmäistä käsitettä on käytetty lähinnä järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyvässä tutkimuksessa. Jälkimmäinen käsite puolestaan laajentaa viitekehystä rikollisuuden eri muotoihin ja rikostorjunnallisiin toimiin.

Regulatory crime prevention -lähestymistapaa mukaillen hallinnollinen lähestymistapa edellyttää ketteryyttä, jota voidaan lähestyä viiden eri ulottuvuuden kautta (kts. La Vigne, 2018; Sahramäki, 2022):

1. Ketteryyteen kuuluu sopeutuminen eri rikollisuuden ilmiöiden piirteisiin ja viranomaistoiminnan mukauttaminen näiden piirteiden mukaan. Rikostorjunnassa tulee tunnistaa kyseisen rikoksen mahdollistavat rakenteet.
2. Rikostorjunnan kokonaisvaltaisuuden kuuluu yhteiskunnan kaikkien sektorien valjastaminen laittoman toiminnan ennalta ehkäisyyn. Yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoista tulee tunnistaa ne sidosryhmät, joilla on mahdollisuuksia, intressejä ja tietoa rikostorjunnassa hyödynnettäväksi.
3. Alan toimijoille tulee luoda kannustimia sääntelyn mukaiseen toimintaan. Näihin

kuuluvat moninaiset sääntelyn strategiat kepeistä porkkanoihin.

4. Viranomaistoimien tulee olla oikeutettua ja kohtuullisia, legitiimejä. Kansallisessa kontekstissamme tämä tarkoittaa esimerkiksi oikeudenmukaisesti suhteutettuja sanktioita ja valtakunnallista yhdenmukaisuutta valvontatoiminnassa. Kriminologian näkökulmasta tarkasteltuna mielenkiinnon kohteeksi nousevat esimerkiksi hallinnollisten toimien seurauksena syntyneet rikollista toimintaa mahdollistavat rakenteet, kuten laittomat kansainväliset jätemarkkinat kansallisten jätelainsäädäntöjen tiukentuessa.
5. Hallinnollisen rikostorjunnan ketteryteen liittyy toimien analysointi ja arviointi. Toisin sanoen toiminnan tutkimustietoon perustuva johtaminen ja kehittäminen.

Hallinnollinen lähestymistapa ei sulje ulkopuolelleen rikosoikeudellisia keinoja vaan laajentaa rikostorjunnan perspektiiviä kohti monitieteellistä valvonnan tutkimusta. Ympäristörikosten ja elintarvikeketjun rikosten kohdalla hallinnollinen ja monitieteellinen lähestymistapa rikostorjuntaan on ensiarvoisen tärkeä, sillä torjuntaan liittyvät haasteet koskevat koko viranomaisketjua aina kiinnijäämisriskistä alkaen. Lienee perusteltua olettaa, että suuri osa näistä rikoksista eivät tule viranomaisten tietoon. Rikosepäilyt, jotka päätyvät esitutkintaan, johtavat vain harvoin merkittäviin sanktioihin. Elintarvikeketjun rikoksista esimerkiksi elintarvikkeen vääräntäminen on usein teknisesti helppoa luoden mahdollisuuden petokselliseen toimintaan. Lisäksi vääräntämisestä saatavat voitot voivat olla merkittäviä lisäten motivaatiota eikä kiinnijäämisen riskiä ei pidetä suurena. Pieni kiinnijäämisriski, merkittävän rikoshyödyn mahdollisuus ja matalat sanktiot houkuttelevat myös ympäristörikollisuuden pariin.

Monitieteelliselle tutkimukselle on selkeä tarve

Hallinnollisen lähestymistavan tueksi tarvitaan tutkimustietoa ympäristörikoksista ja elintarvikeketjun rikoksista ilmiöinä. Ymmärryksemme näiden ilmiöiden rikostorjunnan vaikuttavuudesta on niin ikään puutteellista. Esimerkiksi ympäristörikosten ja elintarvikeketjun rikosten kohdalla tunnetaan varsin huonosti keinoja, kuten tilannetorjuntaa, joita voitaisiin hyödyntää rikostorjunnassa. Samalla kuitenkin ympäristörikosten ja elintarvikeketjun rikosten torjunta on noussut osaksi yritysten arkielämää ja viranomaisten toimintaympäristöä.

Yhdistämällä kriminologian ja valvonnan tutkimuksen näkökulmat sekä asiantuntemuksen voimme tuottaa aiempaa kattavampaa ja monipuolisempaa tietoa rikostorjunnan tueksi. Vaikka ilmiöiden tutkimus on molemmilla aloilla kasvanut viime vuosina, monitieteellisyiden voimavarat ovat vielä valjastamatta. Esimerkiksi sekä ympäristörikosten että elintarvikeketjun rikosten torjunnan tutkimus on ollut vähäistä ja toteutettu siiloissa, vaikka ilmiöt ovat moniulotteisia ja edellyttävät monitieteistä lähestymistä.

Koska valvontaviranomaiset ovat keskeisessä roolissa ympäristörikosten ja elintarvikeketjun rikosten havaitsemisessa ja tapausten saattamisessa rikosprosessiin, tutkimuksessa tulisi keskittyä rikos- ja oikeusprosessin lisäksi viranomaisvalvonnan keinoihin torjua näitä rikoksia. Sekä valvonnan että kriminologian tutkimuksella on mahdollisuudet tarttua näihin tarpeisiin. Valvonnan tutkimus tulisi keskittyä erityisesti valvontaviranomaisten valvontamenetelmien ja niiden vaikuttavuuden tutkimiseen, valvonnan yhdenmukaisuuteen sekä viranomaisyhteistyöhön. Kriminologian tutkimuksen parissa puolestaan esimerkiksi ympäristörikostorjunnan ja elintarvikeketjun rikostorjunnan vaikuttavuuden tutkimus, näiden rikosten linkittäminen talousrikollisuuden

tutkimukseen ja uhritutkimuksen avautuminen uusille rikosilmiöille ovat vielä alkutaipaleella.

Vaikka sekä ympäristörikosten että elintarvikeketjun rikosten tutkimus ovat kansainvälisesti nousussa kriminologian alalla, valvontajärjestelmän kykyä torjua elintarvikeketjun rikoksia on tutkittu huomattavan vähän. Valvonnan tutkimukseen tulisi kuitenkin voimallisesti panostaa, koska valvonnan kehittäminen voisi merkittävästi parantaa elintarvikeketjun rikosten torjuntaa. Esimerkiksi tapausten havaitsemista voitaisiin parantaa kehittämällä valvojen tekemiä tarkastuksia ja kohdentamalla valvontaa suuririskisiin kohteisiin ja elintarvikkeisiin. Kohdentamisessa voidaan hyödyntää monenlaista viranomais- ja vapaasti saatavilla olevaa tietoa, jonka keräämisessä ja analysoinnissa tarvitaan useiden tieteenalojen asiantuntijoita. Tekoälypohjaiset sovellukset antavat myös mahdollisuuksia kehittää tiedonkeruuta ja analysointia ja siten tilannekuvaa. Tekoälyä käytetään jo esimerkiksi Hollannin elintarvikevalvontaviranomaisten toimesta suurten tietoaaineistojen analysoinnissa. Viranomaisvalvonnassa on olennaista huomioida valvonnan kohteena olevien oikeusturva, jonka takia hyvän hallinnon tutkiminen tulee olla kiinteä osa valvontatutkimusta.

Erilaisten rikosten seuraamusten pelotevai-
kutuksesta ja rikosten rangaistusten koven-
tamisesta käydään aika ajoin keskustelua
yhteiskunnassa. Keskustelua on käyty myös
ympäristörikollisuuteen ja elintarvikeketjun
rikollisuuteen liittyen. Elintarvikeketjun
rikosten torjunnassa on koettu haasteelli-
seksi sovellettujen rikosnimikkeiden, kuten
elintarvikerikkomuksen, terveysrikoksen ja
markkinointirikoksen alhainen rangaistus-
asteikko, teon vanheneminen ja seuraamusten
vähäisyys (Joelperä ym., 2022; Joelperä ym.,
2023). Ympäristörikollisuuden tutkimuksessa
on puolestaan usein todettu, että itseasiassa
ympäristörikos kannattaa pienen kiinni-

jäämisriskin ja lievien sanktioiden vuoksi.
Seuraamusten ennaltaehkäisevää vaikutusta
sekä mahdollisia muutostarpeita tulisi tutkia
torjuntatoimien vahvistamiseksi.

Rikostorjunta, oli kyse sitten hallinnollisesta
lähestymistavasta tai muista rikostorjunnan
keinoista, tarvitsee tuekseen tietoisuutta
ilmiöistä, niiden kehityksestä ja haitoista.
Tietomme ympäristörikollisuuden ja elintar-
vikeketjun rikollisuuden nykytilanteesta ja
uhkakuvista ovat toistaiseksi puutteelliset.
Monitieteellisen tutkimuksen keinoin pys-
tymme paikkaamaan näitä aukkoja tiedoissa
ja vahvistamaan ympäristöön ja elintarvik-
keisiin liittyvien laittomien toimien ennalta
ehkäisyä. Tutkimusyhteisömme tulee olla val-
mis vastaamaan tähän käytännön toimijoilta
kumpuavaan tiedon tarpeeseen.

KIRJALLISUUS

- Euroopan komissio (2024). *Annual report 2023: Alert and cooperation network*. https://food.ec.europa.eu/document/download/911d49f2-b3ef-4752-8ea3-5f20dbbe9945_en?filename=acn_annual-report_2023.pdf
- Euroopan komissio (2023). *Council conclusions on the permanent continuation of the EU Policy Cycle for organised and serious international crime: EMPACT 2022 +*. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7100-2023-INIT/en/pdf>
- Euroopan komissio (2016). *Draft Council conclusions on the administrative approach to prevent and fight serious and organised crime*. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9061-2016-INIT/en/pdf>
- Euroopan unionin neuvosto (2013). *Ehdotus neuvoston päätelmiksi vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskevien EU:n painopisteiden asettamisesta vuosiksi 2014–2017*. <https://data.consilium.europa.eu/doc/>

- [document/ST%209849%202013%20INIT/FI/pdf](#)
- Hyttinen, T., Lähteenmäki, L., Malik, H., Vanto, J., Vatjus-Anttila, J. & Tapani, J. (2019). *Hallinnon rikosten torjunta – mahdollisuudet ja rajat*. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2019. Turun yliopisto: Turku. <https://www.utu.fi/sites/default/files/public%3A/media/file/Hallinnollinen%20rikosten%20torjunta%20-%20mahdollisuudet%20ja%20rajat.pdf>
- Joenperä, J., Koskela, T. & Lundén, J. (2022). Incidence and characteristics of food-related criminal cases in Finland. *Food Control*, 134, 108425. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2021.108425>
- Joenperä, J., & Lundén, J. (2023). Food fraud detection and reporting by food control officers in Finland. *International Journal of Environmental Health Research*, 34(5), 2230–2247. <https://doi.org/10.1080/09603123.2023.2236977>
- Koskela, T. & Suvantola, L. (toim.) (2023). *Ympäristörikokset*. Helsinki: Edita.
- Koskela, T., Joenperä, J. & Lundén, J. (2022). Elintarvikepetosten tosiseikaston arvioinnin haasteet. *Edilex*, 42, 1–34. www.edilex.fi/artikkelit/28367
- Koskela, T., Kankaanranta, T., Suvantola, L., Laakso, T., Koppanen, K., Lehtinen, T., Muttilainen, V., Rikkilä, S. & Tamminen, T. (2020). *Ympäristörikosshyötyjen tilannekuva*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta 56. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162606/VNTEAS_2020_56.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- La Vigne, N. G. (2018). Applying Regulatory Measures to Address Crime Problems: An AGILE Approach to Enhancing Public Safety. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 679(1), 202-215. <https://doi.org/10.1177/0002716218783681>
- Nelleman, C., Henriksen, R., Kreilhuber, A., Stewart, D., Kotsovou, M., Raxter, P., Mrema, E. & Barrat, S. (2016). *The Rise of Environmental Crime. A growing threat to natural resources, peace, development and security. A UNEP-INTERPOL Rapid Response Assessment*. <https://www.unep.org/resources/report/rise-environmental-crime-growing-threat-natural-resources-peace-development-and>
- Ruokavirasto (2023). *Elintarvikeketjun rikokset*. <https://www.ruokavirasto.fi/teemat/rikosten-torjunta/elintarvikeketjun-rikokset/>
- Sahramäki, I. (2022). *Regulating Green Crimes: Characteristics and framings of environmental crime prevention in Finland*. Tampere University Dissertations 682. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/142594>
- Sahramäki, I. (2024). ”Ympäristörikokset”. Teoksessa Kolttola, I. (toim.). *Rikollisuustilanne 2023. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. Katsauksia 65/2024. Helsinki: Helsingin yliopisto. 201–215. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/60320a79-1291-443c-8915-73f2d406e7f7/content>
- Sahramäki, I. & Kankaanranta, T. (2014). *Ympäristörikollisuuden torjunta ja valvonta Suomessa – kohti vihreämpää viranomaisyhteistyötä?* Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 42. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-267-8>
- Sahramäki, I. & Kankaanranta, T. (2016). *Jäterikollisuus Suomessa nyt ja tulevaisuudessa*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 43. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-307-1>
- Sahramäki, I. & Kankaanranta, T. (2023). *Regulatory voids in the prevention*

- of environmental crime in Finland. *European Journal of Criminology*, 20(2), 604-625. <https://doi.org/10.1177/14773708211020634>
- Sahramäki, I., Korsell, L. & Kankaanranta, T. (2015). Prevention of Environmental Crime through Enforcement – Finland and Sweden Compared. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 16(1): 41–59. <https://doi.org/10.1080/14043858.2014.1000649>
- Spapens, A., Peters, M. & Van Daele, D. (toim.) (2015). *Administrative measures to prevent and tackle crime*. Eleven International Publishing. https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/6949919/Administrative_measures_to_prevent_and_tackle_crime_pdf_voor_online_1.pdf
- Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä (2024). *Ympäristörikoskatsaus*. Helsinki: Poliisihallitus. <https://poliisi.fi/documents/25235045/28576016/Ymp%C3%A4rist%C3%B6rikoskatsaus-2024.pdf/4d42c116-f425-06db-fd2f-b9cbfdebb08a/Ymp%C3%A4rist%C3%B6rikoskatsaus-2024.pdf?t=1724332681333>
- Tulli (2024). *Yritykset ovat tuoneet lihaa Suomeen puutteellisilla asiakirjoilla*. 17.12.2024. <https://tulli.fi/-/yritykset-ovat-tuoneet-lihaa-suomeen-puutteellisilla-asiakirjoilla>
- UNODC (2023). *Something's off. Risks Related to Food Safety and its Public Health Threats*. https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2023/UNODC_Somethings_Off_Corruption_Risks_Related_to_Food_Safety_and_its_Public_Health_Threats_2023.pdf
- Winkler, B., Maquet, A., Reeves-Way, E., Siegener, E., Cassidy, T., Valinhas de Oliveira, T., Verluyten, J., Jelic, M. & Muznik, A. (2023), *Fighting fraudulent and deceptive practices in the agri-food chain*. Technical Report “Implementation of Article 9(2) of Regulation (EU) 2017/625”. Luxembourg: Publications Office of the European Union <https://dx.doi.org/10.2760/31366>
- WTO (2024). *Illicit Trade in Food and Food Fraud*. https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/itfff_e.htm
- YLE (2024a). *Uhanalaisia raakkuja kuoli, kun Stora Enson metsäkoneet jyristelivät joen yli – poliisi tutkii törkeänä luonnonsuojelurikoksena*. 21.8.2024. <https://yle.fi/a/74-20106354>
- YLE (2024b). *Poliisi tutkii Tampereen isoa jätepaloa*. 11.11.2024. <https://yle.fi/a/74-20123834>
- YLE (2024c). *Kotkalaisen yrityksen tiloista löytyi vuosia vanhaa lihaa – oli myynyt elintarvikkeita ravintoloille ympäri Etelä-Suomen*. 15.11.2024. <https://yle.fi/a/74-20124953>
- Ympäristöministeriö (2021). *Ympäristöriskostorjunnan strategia 2021–2026 ja toimenpideohjelma 2021–2022*. Ympäristöministeriön julkaisuja 2021:1. Helsinki: Ympäristöministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162667/YM_2021_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y